

Ігор БРИНДАК

У попередньому номері «Живої Води» (див. «Блаженний Пій IX на шляху до канонізації», №№ 2-3 (376-377) була інформація про одного з понтифіків і, зокрема, про те, що готується його канонізація. При цьому зазначалося, що особа Пія IX викликає багато контрверсій. Найбільш суперечливий момент, пов'язаний з цим Папою, стосується виданого ним Силлабусу - переліку блудів тодішньої епохи. Тому ця публікація присвячена детальнішому розгляду цього документа.

Спочатку з'ясуємо, що означає цей термін. У 1864 році Папа Пій IX видав енцикліку «Quanta cura» (у перекладі - «Яка турбота»), і до неї як додаток був долучений Силлабус. Саме це слово буквально означає «перелік». У цьому випадку це був перелік найбільш поширених на ту пору фальшивих учень. Він складався із вісімдесяти параграфів. Як уже згадувалося, це був вивід блудів, тобто якщо читати цей документ, тоді перед кожним параграфом слід поставити слово «неправильно». Мається на увазі, що в самому оригіналі документа цього слова немає, бо це очевидно, адже воно було зазначено у преамбулі до Силлабусу. Але цей момент не слід забувати, якби документ зацікавив когось із наших сучасників. Важливо при цьому самому не впасти в блуд. Крім того, Силлабус був підсумком не тільки енцикліки «Quanta cura», але й багатьох інших документів, попередньо виданих Пієм IX. Тому в кінці кожного параграфу є назва документа, у якому дається розлогіший аналіз цього помилкового з позиції Церкви вчення. Цей момент варто запам'ятати, бо окремі параграфи Силлабусу без загального контексту будуть для нас незрозумілими.

Слід зазначити, що на офіційному рівні Католицька Церква ніколи ані не засуджувала сам Силлабус, ані перепрошувала за нього. Що більше, у 2000 році Папа Пій IX був проголошений блаженним. І провів його беатифікацію Святий Іван Павло II, тобто понтифік, якого ще називали «Папою прощення».

Зате у світських колах від початку Силлабус сприймався дуже негативно. Його оцінювали як проповідь фанатизму і мракобісся. Часто його саме так трактують і до сьогодні. Правда, противників Силлабусу теж по-своєму можна зрозуміти, бо, як побачимо нижче, деякі параграфи цього документа, якщо їх читати без загального контексту, можуть дійсно сприйматися як прояв фанатизму.

Перед тим як аналізувати Силлабус, доречно буде поглянути на його автора. Отож, Папа Пій IX (понтифікат 1846-1878) мав другий за тривалістю понтифікат в історії. Довше за нього був Папою хіба що святий апостол Петро. Крім того, Пій IX - це останній Папа-монарх. Мається на увазі, що тоді існувала Папська держава, заснована ще у 755 році. Вона не була за розмірами така, як сучасний Ватикан, а десь приблизно дорівнювала за територією сучасній Бельгії. І мала вона всі атрибути держави: військо (і не тільки швейцарську гвардію), флот, адміністративні органи, в'язниці і велике число громадян. Тому перед понтифіками, крім церковних завдань, стояло й багато світських у царині управління державою. У 1870 році кінець цій державі поклали війська італійського короля Віктора Еммануїла II. Рим після того став столицею об'єднаної Італії. Для Пія IX у Римі залишилося тільки чотири будівлі. Король, правда, пообіцяв Папі платити на утримання один мільйон франків. Але Папа від цих грошей відмовився і оголосив себе в'язнем у Ватикані. Тому з 1870 по 1929 рік ситуація з Папською державою була невизначена. Римські понтифіки з-поза меж свого осідку не виходили. І нарешті у 1929 році, згідно з Латеранськими пактами, між Папою Пієм XI і урядом Муссоліні Папська держава Ватикан була відновлена в сучасних розмірах. Тут коротка історія з ліквідацією і відновленням Папської держави подана для того, щоб були зрозумілі деякі параграфи Силлабусу. Бо, як побачимо нижче, окремі з них були дотичні до питання існування цієї держави.

Пія IX прийнято вважати консервативним Папою. У деяких питаннях він дійсно таким і був, зате в інших проявив себе як активний реформатор. Саме в часі його понтифікату була прийнята перша конституція Папської держави. Також було створено перший парламент і, відповідно, проведено перші вибори. Також, щойно посівши апостольський престіл, Пій IX оголосив широку амністію. Подібний крок робили і його попередники, але амністія Пія IX охоплювала досить широке коло в'язнів. Крім того, вперше на території Папської держави була побудована залізниця, проведено газове освітлення і телеграф. Взагалі Папа Пій IX - це перший Папа, який почав користуватися залізничним транспортом. Є навіть фотографія, на якій зображено, як він їде поїздом. А також він - перший понтифік, який почав фотографуватися.

Цікаво поглянути й на осіб, яким протегував цей Папа. Так у XIX столітті жив італійський

місіонер святий Даніеле Комбоні (1831-1881). Він проповідував у Африці, вів там боротьбу з работоргівлею і заснував згромадження місіонерів Серця Ісусового. Пізніше цих ченців називали просто - комбоніани. Правда, у цих речах ще не має нічого особливого. Тоді в Африці було багато місіонерів, і більшість із них також боролися з работоргівлею. На ту пору сформувалося багато нових чернечих чинів і згромаджень, які, зрозуміло, мали своїх засновників. Проте отець, а згодом - єпископ Комбоні - став відомим завдяки тому, що у єгипетському місті Каїрі заснував три школи - дві для хлопчиків і одну для дівчаток. Власне школа для дівчаток мала деяку особливість. У ній навчалися діти будівників Суецького каналу. Якраз тоді провадилося спорудження цього гідротехнічного об'єкту. За походженням це були діти з німецьких та арабських сімей. Але всі вчительки, які там викладали, були негритянками. (Див. Сикари Антонио «Потрети Святих», Милан «Христианская Россия», том 5-6, стр.171). Зараз цим нікого не здивуєш, але не тоді, наприкінці ХІХ століття.

Бо ніде не було заведено, щоб темношкірі навчали білих дітей. Навіть у США до середини ХХ століття в окремих штатах діяли сегрегаційні закони, які взагалі забороняли в одній школі навчатися дітям білих і афроамериканців, та й навіть разом їздити їм в одному транспорті. Отож, як бачимо, отець Комбоні зробив щось дуже незвичайне для тодішнього часу. А як на це відреагував Папа? Прихильно. Саме Пій ІХ іменував отця Даніеле Комбоні апостольським вікарієм для Центральної Африки, а пізніше - єпископом. Також Пій ІХ затвердив статут згромадження Місіонерів Серця Ісусового і на його діяльність виділив значні кошти.

Наші читачі, мабуть, пам'ятають, що саме Пій ІХ підтримав Отця Джованні Боско, більше відомого як Дон Боско, його нову педагогічну систему та засноване отцем салезіянське товариство (див. «Ригідна мораль», №1(375), 2018). Було й багато інших людей з новаторськими ідеями, яким покровительствував цей Папа. Тому, незважаючи на свій консерватизм, ані фанатиком, ані тим паче мракобісом Пій ІХ однозначно не був.

Так у чому ж тоді проблема Силлабусу? Найбільше несприйняття в цьому документі викликали параграфи 24-й і 80-й. Тому варто саме їх краще проаналізувати. Отож, у параграфі 24 було оголошене як неправильне таке твердження: «Церква не має влади застосовувати силу і не має ніякої світської влади, прямої чи непрямої» (тут і далі усі цитати з Силлабусу за www.unavoce.ru/library/syllabus.html). На перший погляд, виглядає так, що нібито Папа виправдовував застосування насильства в релігійних справах. Але тут слід мати на увазі, що у тодішній ситуації Пій ІХ, навіть якщо б і хотів десь насаджувати християнство вогнем і мечем, просто не мав би для цього фізичної можливості. Тому про ці речі йому однозначно не йшлося. Але щоб ми зрозуміли конкретніше, що мав на увазі Пій ІХ, для аналогії пригадаймо битву під Лепанто 1571 року (конкретніше про неї див. «Лепанто: за лаштунками битви», «Жива Вода», №11, 2016).

Тоді Османська імперія намагалася захопити територію Італії, а Папа Пій V організував морський хрестовий похід для відсічі агресії. У результаті хрестоносці знищили турецький флот у битві під Лепанто. Тобто, слід розуміти, що тодішній понтифік все ж організував силову відсіч. Він не тільки закликав інші держави до участі в поході, але й від власне Папської держави теж вирушили бойові кораблі. Проте таке застосування сили навряд чи є гідне осуду. Однак, якщо прийняти тезу, що Церква взагалі не має влади на застосування сили, тоді треба було б і виправу під Лепанто вважати як незаконну річ. Врешті-решт, логічний ланцюжок призвів би до того, що і сучасна підтримка Церквою українських воїнів на Сході теж є аморальною. Як, до речі, дехто й твердить. А що мав на увазі у параграфі 24-му Пій IX, це видно із тексту: «... і не має ніякої світської влади, прямої чи непрямої». Суть була така. Італійський король готувався до захоплення Папської держави. Папа планував захищатися. Тому він набрав у свій волонтерський корпус добровольців із різних країн. А деякі вірні королю богослови висловлювали тези, згідно з якими Папа не мав права організовувати захист власної держави. І взагалі, ця держава не мала права на існування в принципі. Оце, власне, і було засуджено у параграфі 24-му.

Дехто запитає: а для чого Пій IX так сильно тримався за цю державу? Існування Папської держави було важливим елементом, який робив Церкву незалежною від різноманітних правителів. Погодьмось, що якби у наш час римські понтифіки були громадянами Італії, то, напевно, не один із нас міг би мати до них застереження. Особливо ж, якщо б виникали якісь міжнародні ускладнення, скажімо, між Італією та якоюсь іншою державою. Крім того, існування такої держави робить церкву дійсно католицькою, тобто вселенською. Так, у XIX столітті всі понтифіки за національністю були італійцями, але все одно ніякої італіанізації цілого світу вони не провадили. А зараз ситуація ще більш наочна: сучасний Папа є аргентинець, перед тим був німець, а ще раніше - поляк. При цьому вже ніхто не скаже, що папство служить якійсь окремій нації. Однак, якби понтифіки були громадянами Італії, то така різноманітність навряд чи мала б місце.

Слід мати на увазі: незважаючи на все, що було записано у параграфі 24-му Силлабуса, реальність виявилася набагато м'якшою. Коли 20 вересня 1870 року королівські війська підійшли до Риму, то Пій IX наказав своїм воїнам зробити залп у повітря і вивісити білий прапор. Залп у повітря заради того, щоб показати, що вони чинять хоча б символічний, та все ж опір агресії. Чинити саме так, а не стріляти по людях і вивісити білий прапор заради того, щоб уникнути непотрібних жертв. І хоча вірні Папі воїни цей наказ виконали, якимось невідомим чином із королівської армії все одного загинули чотири особи. Отож, як тепер пересвідчуємось, у параграфі 24-му нічого фанатичного не було.

Тепер - про параграф 80-й. У ньому як неправильне оголошене твердження: «Римський

первосвященник (Папа -прим. І.Б.) може і повинен примиритися та піти на угоду з прогресом, лібералізмом і сучасною цивілізацією». Це параграф критикувався особливо. Деякі часописи писали, що Папа засуджує залізницю, телеграф, фотографії та інші тодішні винаходи через те, що вважає їх вигадками диявола. Як вже згадувалось вище, саме Пій IX якраз і був першим Папою, який тими усіма речами користувався і впроваджував їх у своїй державі. Тоді у чому ж справа? У кінці параграфу 80-го у дужках написано: «Аллокуція Jamdudum semius 18.03.1861». Тобто конкретніше, що має на увазі параграф 80-й, є пояснено в цьому документі (аллокуція - це один із папських документів). А видана ця аллокуція була з приводу закриття монастирів на території Королівства П'ємонт і Сардинія. Вище згаданий Віктор Еммануїл II, перед тим як став королем об'єднаної Італії, правив саме в цьому королівстві. У 50-х роках XIX століття якраз у часі його правління мало місце закриття монастирів на території королівства, що часто здійснювалося в грубий спосіб. Близько 12000 ченців і черниць просто викинули на вулицю. І якраз згадуючи про ці речі, у «Jamdudum semius» Пій IX заявив, що він «не може погодитись із подібною цивілізацією, якщо розуміти під цивілізацією систему, спрямовану на послаблення, а то й повалення Церкви». Отож, як бачимо, Папа мав на увазі щось зовсім інше, аніж залізниця чи телеграф.

Тепер згадаємо ті параграфи Силлабусу, які спротиву не викликали, але, на жаль, були забуті. Це, наприклад, параграф 28-й: «Єпископам без дозволу уряду не дозволено оголошувати навіть апостольські послання». Чи, скажімо, параграф 39-й: «Держава є початком і джерелом усілякого права і користується правами, що не мають жодних обмежень». Далі обмежимося нумерацією деяких інших параграфів та їхнім змістом:

- параграф 42-й: «У випадку конфлікту законів між двома владами світське право має перевагу»;

- параграф 54-й: «Царі і князі є не тільки вийняті з-під юрисдикції Церкви, але навіть стоять вище Церкви, коли мова йде про питання юрисдикції»;

- параграф 56-й: «Моральні закони не мають потреби у Божій санкції, і немає необхідності, щоб людські закони відповідали природному праву чи отримували від Бога зобов'язуючу владу»;

- параграф 58-й: «Не потрібно визнавати інших сил, крім тих, які є в матерії, і вся моральність та чесність мають бути спрямовані до накопичення і збільшення будь-якими

засобами своїх багатств та в забезпеченні своїх насолод»;

- параграф 61-й: «Несправедливість, яка на ділі увінчалася успіхом, зовсім не посягає на святість права».

Неважко зауважити: фактично Папа засудив те, що згодом призвело до утворення тоталітарних режимів. До речі, параграф 61-й цілком можна віднести і до сьогоднішньої ситуації, пов'язаної з Кримом, а 58-й - з корупцією. Тому із мракобіса і фанатика Пій IX дуже швидко перетворюється в людину з очевидним провіденційним даром, тобто в таку особистість, що здатна передбачати чи навіть пророкувати.

Але повернімося до Силлабусу. Історія, пов'язана з цим документом, показує: те, що на початках може видатись справою вчорашнього дня, насправді виявляється справою дня завтрашнього. І в наш час деякі моральні вимоги Церкви вважаються застарілими і непотрібними. Але не спішімо відразу все відкидати, бо Божа істина є актуальною завжди.

На світлині: папа Пій IX подорожує поїздом.

Ігор БРИНДАК. Силлабус: фанатизм чи передбачливість? // "Жива вода" № 4 2018